

KAUKAS - skalsos dievybė

Sinonimai: Pagirnis, Barzdukas. Mitinė būtybė, namams atnešanti skalsą ir ūkio sėkmę. Kauką į namus gali prisivilioti šeimininkė, rudenį pasiuvusi jam lininius marškinėlius. Ypatingu būdu išaustas, Kaukui skirtas lininis drabužėlis yra kartais paprasta skraistė, kartais marškinėliai, gaminami naktį iš ketvirtadienio į penktadienį.

Kaukai ypač dažnai minimi žemaičių sakmėse; ten jų įvaizdis – mažas žmogutis, galintis pavirsti į žemės grumstą. Namuose jie asocijuojami pagirnių vardu su žalčiais, gyvenančiais maltuvėje. Prūsų šaltiniai mini barstukų ir markopolių (žemės žmogelių) vyresnįjį Puškaitį, gyvenantį po šėivamedžiu. Jam ir jo palydai kluone būdavo paruošiamos naktinės vaišės.

Kaukai yra žemės produktų tiekėjai: daugina javus (lygiagrečiai su jų suvalgoma duona) ir šieną (lygiagrečiai su jų išgeriamu pienu).

Kauko atnešto šieno šapelio ar kelių grūdų pilnai pakanka užtikrinti niekad neišsibaigiantį turtą. Tiksliau – Kaukas atneša ne turtą, bet *skalsą*! Skalsos dėka daiktas nesusivartoja, arba susinaudoja tik labai iš lėto. Kaukas pats yra žmonių vartojamų daiktų pastovumo principas, ta jų savybė, kuri juos daro neišsisemiančiais. Kaip ir žemė, iš kurios Kaukas kilęs, ir kuri gausiai dalina savo gėrybes, nepailsdama ir neišsemiamą, Kaukas yra jos energetinės prigimties nuolatumo manifestacija.

Dievas Puškaitis yra inkarnacija žemės, kuri *puškuodama* ir skleisdama kvapus, bezdų pagalba pagimdo chtonines išaugas *barstukus* – *bezdukus* – *kaukus*.

Prieš Kaukų (kaukučių) sutartį su žmonėmis, jų gyvenvietė ir buveinė buvo miškas; dar tiksliau – šėivamedis, skleidžiantis nemalonų kvapą. *Kaukogrybis* (tam tikra grybų rūšis), *kaukatiltis* (vieta, kur randama daug grybų), *kaukaratis* (grybų grupė) nurodo ir grybų svarbą, kalbant ne vien apie gyvenamąją, bet ir apie Kaukų gimimo vietą.

Mėginant pavaizduoti Kauką (Kaukus), reikia pabrėžti, kad jie gimsta ir nuo pradžių esti panašūs į žemės grumstus, šakniavaisius, o dar tiksliau apibūdinant jų pavidalą, vartojamas toks apibrėžimas: „Apvali, beformė (tuščiavidurė) galva, papuošta kumpa atauga, kartais turinti suplonintą pailginimą“ (plg. *kaukiu* vadinamą pypkę, ilgu kandikliu, *kvauke* vadinamą žuvį, panašią į buožgalvį, *kaukoriką* – vaiką didele galva).

